

Naziogintzaren ataka berria. Estaturik gabeko naziogintza eta naziorik gabeko estatugintza

■ Haritz Azurmendi
Filosofian lizentziaduna

Gure inguruan nazioei buruz idatzi direnak irakurri edonork aterako lukeen ondorioa da nazionalismoa ez dagokiela bazterreko bazternahasle batzuei besterik.¹ Garrantzitsua, argudiatuko zaio, jendearen ongizatea bermatzea eta hobetzea da, ekonomia suspertzea, aberastasuna sortzea... Horregatik, arazo identitarioek garrantzirik ez dutelako-edo, botere-guneetan, 'zentroan', alegia, nazionalismorik ez dago, pertsonak adina nortasun indibidual (eta indibidualak bakarrik) daude eta aberria Osasun Sistema uniberttsala da (hiritarrentzat soilik, ulertzen da), estatu liberal txit demokratiko batean.

Izan ere, honez gero zentzu komuna bilakatuta dagoen uste arruntean, *demokratizazio* prozesua burututa dago. Bidasoaren ze aldetan galdetzen duzun, batzuek 1958an etorri zela demokrazia erantzungo dizute, Frantziako Bosgarren Errepublikaren eskutik; besteek, berriz, 1978ko Konstituzio Espainolarekin ezagutu zuten sistema demokratikoa. Baina biek dute ezaugarri komun bat: Inperio nazioanitzak eta halako anakronismoak utzi eta, behingoz, estatu modernoaren eredu razionala jarraituz eratu dira.

Arrazoi horrek eskatzen du nazioa bat eta bakarra izan dadila, berak sostenga dezala estatua eta bere izenean demokraziak iraun dezala. Nazionalismoa eta demokratizazioa XIX. mendeko bikote klasikoa izan da eta bataren eskakizunak (kulturaren ezagutza eta balioespena) bestearenekin (botereguneetara irismena) uztartuz sortu da nazio-estatua. Egitura horretan, beraz, nazioaren zaintza, identitate nazionalaren bermea, estatuaren esku dago. Horrek esan nahi du inor munduan paratzeko modua, lokala eta unibertuala norbanakoaren munduan kokatzekoa, estatuaren galbahetik pasatzen dela. Esanak esan, oraindik ere mundua naziotan pentsatzen baitugu.

Nola egin dugu guk, mundua kategoriatan banatzen duten subjektuok, kategorizazio politiko zehatz horietan pentsatzeko? Saiakeratxo honen lehen bi zatiak galdera horri jarraiki idatzi dira. Estatu modernoaren sorrera eta horren ondorioak aztertzen dira gaur egungo eredu hegemonikoa hobeto ulertzeko. Baina, batez ere, nazio-estatuaren sorrera aztertzen duten ikerlari klasikoek lan batzuk aztertu dira, horiek ematen baitute gaur onartuena den interpretazioaren berri.

Mundua nazio-estatutan banatzeko ohitura naturalizatuaren aurrean, ordea, hainbat korrante kritiko egon izan dira. Hemen bereziki Euskal Herritik egindako ekarpena hartzen da kontuan azken zatian. Interesgarria baita ikustea nola, itxuraz estatu demokratiko nazional baten aurrean egonda ere, birdemokratizazioaz eta identitate nazional bezalako hitz egiten dugun etengabe, gabezia handiak sumatuz nonbait. Horregatik, hirugarren atala azkenaldian eztabaidagai den prozesu independentistaz (estatugintza prozesuaz) gogoetatzeko gorde da, kezka nagusi bat azalduz: nola imajinatu, nazio-estatuak antolaera politiko bakar gisara aurkezten diren honetan, eredu horrek berekin dakartzan bazterketa mekanismoak errepikatuko ez dituen egituraketa bat, bai maila politikoan, baina baita kultural-nazionalen ere.

Dena den, lehenik eta behin ikus dezagun noiz eta nola txirikordatu ziren demokrazia, nazioa eta estatua. Agian,

nazio-estatuaren sorrera ezagututa, konturatuko gara gure seta horren funtsik ezaz eta bertan goxo egoteak duen erakargarritasunaz. Bestela, gutxienez, errepikatu nahi ez dugun eredutik irakaspenak eskuratuko ditugu.

Nazioen politizatzea. Estatu modernoaren sorrera

Periferiako nazionalista atzerakoi gisara izendatuak izan garenok, nazionalismoaren inguruko ikerketa klasikoetara jotzen badugu, harritu besterik ezin gaitzke egin nazionalismoa estatu modernoaren eraikitzeke *porlana* bailitzan azaltzen ditugutenean. Ados, porlan txarra izango da, asmatutakoa, analisi desinteresatu bat jasango ez lukeena, baina honez gero estatu berriok eraiki direnez, horiek desagitea akats bat da; askoz hobe genuke denborari bere lana egiten uztea, begi-bistakoa baita eraikin zahar horiek pitzaduraz josita daudela (argi, ez pitzadura nazionalerik, baina *postnazionalerik*). Beraz, *bera eroriko dek, ez akiorok bultza*.

Ellie Kedouriek, bere lan eza-gunean (Kedourie 1966), nazionalismoa doktrina ideologikotzat dauka. Hainbat faktore momentu historiko batean (XIX. mende hasieran) eta leku batean (Alemanian) elkartu ondoren, doktrina osatu eta munduan barrena zabaldu zen bere ahal suntsigarri eta bazternahaslea hedatuz. Kedouriek doktrina horren historia egin nahi du, bere ustezko balioa deuseztatzeke eta ekidin zitekeen gertaera lazarria betiko lurperatzeko.

Bi eragin nagusi aipatzen dira doktrinaren jatorrian. Bata politikoa da, politika egiteko modu berriari dagokiona, zehazkiago esanda. Izan ere, nazionalismoa estuki dago lotua

Kedouriek nazionalismoa doktrina ideologikotzat dauka. Hainbat faktore momentu historiko eta leku batean elkartu ondoren, doktrina osatu eta munduan barrena zabaldu zen bere ahal suntsigarri eta bazternahaslea hedatuz

Iraultza Frantsesarekin. Ordura arte, Erreinuetao menekoek zuten 'aberria' (*fatherland*) euren segurtasuna bermatzen zuen estatua bazen, Iraultzak eginbehar hori nazioari eman zion. Orduz gerora, agintarien betebeharra nazioa zerbitzatzeari izango zen eta, inoiz euren lanean huts egiten zutela iriziz gero, Erregeari lepoa moztea zilegizkoa litzateke. Horrela, koroak beraiek nazionalizatu ziren euren legitimitateari estatus zerutiarra ebatsiz. Ondorioz, lehen higiezinak ziruditen harkaitz monarkikoak eraits zitezkeela agerian geratu zen.

Bigarren eragina, politikan baino, ideien esferan kokatzen du Kedouriek. Iraultzaileen jarduna *a posteriori* sostengatu zuen filosofia bat da nazionalismoaren doktrinaren bigarren gakoak. Autodeterminazioaren ideia Kantengandik ideologo nazionalistenganaino doan hari batez josten du egileak. Izan ere, Kantek, askatasuna subjektuak² bere barne legeei soilik erantzutea dela esanda, Iraultza Frantsesaren itzulia errepikatuko du. Aurrerantzean, ez erlijioari, ez metafisikari, subjektuari dagokio bere lege propioak idaztea.

Horri tiraka, Kedouriek Schleiermacher, Schiller, Herder eta abarrak kateatzen ditu, tonu eta interpretazio ez oso inpartzialez, bide batez. Kantek objektiboa subjektibizatu bazuen, hurrengo pausoa subjektua bera subjektibizatzea izango zen. Zer da subjektu hori? Indibiduo soilak ala testuinguruan bizi da? Nola garatzen ditu bere gaitasunak? Nola irits daiteke bere baitan gordetzen duen onena garatzera? Galdera guztiek azpian duten ezaugarria subjektua eginbehar gisara ulertzea da (Azurmendi 2007a, 92).

Autoerrealizazio horretan berebiziko garrantzia izango du kulturak, eta aipatu egile horiek arreta berezia eskainiko diote. Kedouriek egiten ez duenez, ezinbestekoa zaigu adieraztea Europan zehar zebilen herrienganako interes kulturaletik hartuko dutela tresneria teorikoa (Thiesse 2010, 13). Tartean egongo dira modernistak hainbeste eskandalizatzen dituen nazioen naturaltasunaren edo hizkuntzaren garrantziaren ideia ere. Alabaina, nabarmendu behar da nazio horiek kulturalki kontsideratuak zirela oraindik politikoki Antzinako

Erregimenetik pentsatzen zutenen eskutik. Hori dela eta, nazioak klasizismoko kultura zaharkituaren ordezeko erreferenteak bilatzeko eremuak izango dira, herri-jakintzatik ikasi eta pedagogia (kultura) berria sortzeko.

Nolanahi ere, Kedouriek autore prerromantiko horietatik ateratzen duen ondorioa bestelakoa da. Doktrinaren ideologoek, Fichte buru, nazioaren dibertsitate naturala eta potentzial hezitzailea ez, baina haren indibiduoarekiko eragina azpimarratzen dute Kedouriren eskeman. Indibidua nazioan hezten dela, berez indibidua testuinguru kulturalen formatzen dela esatearen pareko konstatazio bat dena, proiektu politiko baten ernamuina bihurtzen da. Horrela, etengabe garatzen dabilen sistema kultural izatetik nazioa doktrina ideologiko baten bandera eternal izatera pasatzen da pentsalari gutxi batzuen ahalmen miragarritz (ikustekoa litzateke publikazio horien *impact factor*-a). Era berean, nazioen biziraupena eta karakterearen mantentzea segurtatzeko, indibiduoak betebeharrak jasotzen ditu, sakrifizio handienak egiteko eskatzen diona.

Doktrina nazionalistaren erruz, patriotismo zaharra baztertu eta nazionalismoa sortzen da. Nazio indibiduo-irensle horrek estatu bat eskatzen du bere berezitasunak mantendu eta kanpotarrendandik babesteko. (Berdin du Kedouriek doktrinaren ideologo deitzen dituen horien belaunaldi berberean eta Alemanian, Humboldtkek, bat aipatzearen, nazioen arteko ideia trukaketak nola gertatzen diren ere teorizatu badu bitartean.) Estatu horren eginbeharra indibiduoak heztea da nazioa zerbitzatzeko, eta, ondorioz, ezinbestekoa da nazio bat estatu bakarraren pean egotea.

Berriro ere, ez dago erreparorik ideia hori Fichteren *Diskurtsoak* aipatuz indartzeko. Izan ere, «nola Fichte gure artean [eta gai honetan nazioartean ere bai, alafede!] inork irakurtzen ez duen, erraza da sekula irakurri ez dutenek inoiz irakurriko ez dutenei edozein memelokeria saltzea haren gainean» (Azurmendi 2014, 23, 52. oin oh.). Baina halakoren batean norbaitek testua bere osotasunean irakurriko

balu, edo euskaraz jakin eta Azurmendi irakurtzeko zortea badu, Fichtek «aleman guztientzako Estatu bakarra espreski gaitzesten duela irakurriko du» (*ibid.*).

Dena den, erru guztia Fichterena izan ez bada ere, agerikoa da (Kedourieren) nazionalismoak Europa zeharkatu zuela. Beraz, oraindik jarrai dezakegu Kedourieren liburuan hedapen horren azalpena irakurtzen, nahiz eta errezelo handixeagoa ematen digun. Gainontzekoen eran, hedapenaren arrazoietan Napoleondar Gerrak edo industrializazioaren aldaketa sozialak aipatzen dira (Hobsbawmek, Gellnerrek... bezalaxe). Izan ere, Vienako Kongresuak ez zuen lortu ideia berri horiek isilaraztea eta belaunaldi berriek beti presente izan zituzten Iraultza Frantsesaren eskakizunak.

Garrantzitsua da Kedouriek nazionalismoaren eta belaunaldi berrien artean egiten duen lotura. Lehenik eta behin, deskribatzen dituen kasuetan ez delako Frantziarik edo Espainiarik agertzen; kasu guztiak estatu nazional baten bila doazen mugimenduenak dira, ez dagoen estatua nazionalizatzerara doazenena. Bigarren, nazionalismoari gazte izaerari atxikitzen zaizkion topiko guztiak lotzen dizkiolako: idealismoa, suhartasuna, erradikaltasuna... Deskribapenetan mundu ero bat agertzen zaigu, gazte-talde nazionalistak misio klandestinoetan, poesia eta filosofiaren erreinu idealetan galduta, atzerritarraren bezainbeste euren herrialdeetako helduen kontrako borrokan.³ Italia Gaztea, Egipto Gaztea, Gazte Turkoak, Arabia Gaztearen Taldea... anbizio nazionalistak eta demokratizazio nahiak uztartuz sortutako taldeak aipatzen dira.

Aurreko belaunaldien esperientzia politikoa transmititzea zaildu zuten aldaketa sakonak bizi zituen belaunaldi berriak. Transmisio zail horrek azaltzen ei du zergatik mugimendu horiek muturrekoak bilakatu ziren. «Nola eta zein puntutan, galdetzen dugu, utzi zituzten ikasleek euren denborapasak eta etxeoandreek euren etxeko lanak, krimenei eta triskantzei emateko?» (Kedourie 1966, 104), galdetzen du Kedouriek bere posizionamendua argi utziz.

Kedourie Bigarren Mundu Gerra jasan duen judua izaki, uler daiteke nazionalismoari dion herra (manipulazioak beste kontu bat dira). Horrek, ordea, nekez barkatzen du mugimendu horien planteamendu demokratizatzaileei ematen dien trataera idealista eta muturrekoa. Liberalismo popperdarraren defentsan razionalitatea (arrazoizkotasuna, demokraziaren ideia) bere jabetza eskusibotzat predikatzen duena eta iraultza oro *per se* baztertzen duena egungo nazio-estatuaren nazionalismo banala defendatzen aurki dezakegu oharkabean. Agian, baliteke gazteriarren berritasun nahiak forma desberdinak hartzea leku bakoitzean, egoera konkretuaren arabera. Izan ere, nazionalismoa berdin erabil zitekeen eskakizun «erradikalak» sostengatzeko (Kedouriek dioen moduan) zein (nazio-)estatua horien arriskutik babesteko.

Estatuaren eta nazionalismoaren arteko erlazio hori Hobsbawmek landu du esplizituki (Hobsbawm 1997). Bere lanean, estatu modernoaren eraikuntza estuki lotuta dago hiritarraren eta estatuaren arteko harremanen estutzearekin. XIX. mendean zehar estatua gero eta presenteago agertuko zaie hiritarrei, garraio publikoaren edo instituzio nazionalen garapenarekin. Era berean, estatuaren baitako botere postuak, lehen nobleziari edo kleroari gordeak, funtzionarioen esku geratuko dira, haietara iristeko bideak «demokratizatuz».

Horrek, ordea, estatuarekiko leialtasuna eta identifikazioa eskatzen zituen, ordura arte egondako tarteko egiturak baztertuz. Izan ere, hauteskunde erroldetan gero eta hiritar masa handiagoek parte hartzearekin batera, zalantzan zegoen klase guztien estatuarekiko atxikimendua. Hobsbawmen eske-man, nazionalismoak zeresan handia dauka puntu horretan.

Estatuaren eta nazionalismoaren arteko erlazioa Hobsbawmek landu du esplizituki. Estatu modernoaren eraikuntza estuki lotu du hiritarraren eta estatuaren arteko harremanen estutzearekin

Mugimendu nazionalistek inoiz gutxitan lortzen dute euren kabuz estatu propioa;⁴ aitzitik, botere egituratuen (dukerrriak, lurraldeko zein atzerriko erregeak, potentzia handiak...) beharra nabarmena da.

Horrela, bada, izan jada egonkortutako estatuetan (Frantzia, Espainia...) zein egituratze bidean zeudenetan, estatuak nazionalismoa bere eskumenetatik at zegoen indar politiko-tzat hartzen zuen, estatu-patriotismoaren guttiz desberdin, harekin adostasun batera iristeko premia sentituz (Hobsbawm 1997, 98). Hori batzuetan identitate lokalen bat proiektatuz eta hedatuz, estatuak bere eginez lortzen zen. Horrek, ordea, kontranazionalismoren bat sor dezake, are gehiago modernitatearen homogeneotasun eskakizunak gehituz gero.

Ondorioz, ataka klasikoa aurki dezakegu nazionalismoaren interpretazio horretan. Estatuaren eta nazionalismo jakin baten arteko aliantzak beste identitate posible guztiak baztertzeko dituzte. Horrek bi aukera soilik uzten dizkio hiritarrari: estatuaren kredo ofizialera bihurtu eta hark eskaintzen dituen identitate aukeren artean lekua hartu (integrazioa), edo nazionalismo propio bat garatu eta aliantzak bilatu estatuarekin hausteko.

Nazionalismoaren inguruan zabalduen dagoen proposamena Gellnerrena dela esatea ez da egia gehiegi urruntzea. Besteak beste, pentsalari horrek teoria formal bat eskaini du nazionalismoaren fenomenoak ulertzeko. Hain zuzen ere, bertan agertzen dira aipatu ditugun integrazio eta segregazio fenomenoak. Gellnerren lanik ezagunenean (Gellner 2009), gizarte industrialaren entropia (integrazioa) eta haren aurkako faktoreak (segregazioak) aztertzen dira.

Segregazio faktore horien artean, bata kultura desberdintasunaren langa da. Esan dugun bezala, modernitatearen beharrezkoak, gizarte industrialaren berezko antolaerak, estatuaren eta kultura baten (nazionalismo baten) *halabeharrezko*⁵ aliantza dakar. Gellnerren eskeman, aliantza horrek bi alde ditu: batetik, estatuak homogeneizazio estandarra osatzen du bere lurraldearen luze zabalean hedatzeko; bestetik, nazionalismoak goi-kultura bat gara dezake estatu aparatuen laguntzaz.

Baina estatuaren lurraldeko zenbait kultura komunikazio hutserako desberdinegiak suertatzen badira, zailtasunak izango lituzkete talde horietan industrializazioaren olatua hartzeko. Ondorioz, posible da sortzen den arrakalak nazionalismo propio bat sortzea. Izan ere, migrazioek eta estatu-funtzionarioekin inoiz baino harreman gehiago izateak alde nabarmenak erakutsi zituzten lehen ikusezin ziren baserriarren kulturen artean.

Herritarrek euren kulturaren kontzientzia hartzearekin batera, estatuarenaz ere konturatu ziren. Horrela, beste zenbaitentzat irekiak zeuden bideak eurentzat itxita ikusita, administrazio propio baten beharra ezagutu zuten, euren kultura, ezagutzen zuten bakarra, garatuko (hau da, industrializazioa eragokituko) bazen.

Gellnerrek argi uzten du jarrera horretan ez dagoela epe luzerako interesik, ez eta kalkulu interesaturik ere. Bazterreko kultura horren irudikapenak biztanleen suminak eta atsekabeak bideratzeko balio zuen, garatuago zen zentroaren parez pare. Alabaina, irudikapen hori hasierako industrializazioaren eragin bortizpean garatu ezean, hurrengo belaunaldiek estatuaren kulturari ikasi eta asimilaziorako joera har dezakete. Gellnerrek bi bideak baliokide eta neutral gisara aurkezten ditu. Berdin gerta daiteke asimilazioa zein segregazioa, eta, egiaz, nazionalismoaren ikerketari dagokionez, ez du gehiegi axola, bi kasuetan estatuaren eta kulturaren elkarketa gertatzen baita. Desberdintasuna estatuen eta kulturen konkretutasunean gertatzen da.

Komunitate bereizien imajinatze prozesu horiek nazioaren erdigunean Benedict Andersonek jarri zituen Gellnerren liburua aurkeztu zen garai berean (Anderson 1991). Sarreran bertan, gainontzeko ikerlariei abisatzen die nazionalismoa ulertzeko zailtasuna hura Aro baten ideologiatzat hartzean datzala, Nazionalismoa letra larriz ulertuta. Horren aurrean, nazionalismoa faltsifikazio ideologikoarekin lotu beharrean sorkuntzarekin lotzen du, komunitate politiko imajinatu baten sorkuntzarekin, hain zuzen.

Kontua ez da, Gellner edo Hobsbawmek esan dezaketen antzera, nazionalismoak irudi faltsu bat sortzen duela estatu bati legitimazioa eman eta hari atxikitzeko, baizik eta komunitate batek 'nazio' deituriko antolaera batean imajinatzen duela bere burua, horretarako eskura dituen baliabideak erabiliz. Andersonen liburua 'nazio' antolaera pentsagarria bihur zedin gertatu ziren aldaketak aurkezteko idatzia dago. Aldaketa horiek produkzio sistemari (kapitalismoa), komunikazio teknologian (prentsarekin) eta *berezko* hizkuntza aniztasunaren onarpenarekin (*vs* egiaren erlijio-hizkuntza) etorri ziren.

Aldaketa horiek komunitate mota berria pentsagarri bilakatu bazuten, zenbait testuinguru historikok hura *de facto* pentsatu zuten, horrela gainontzekoei eredu(k) eskainiz. Andersonek administrazio kolonialen kasuak aurkezten ditu aurrekari gisara. Galdera bistakoa da: zeren arabera sortu dira lehen inperio kolonialen lurraldearen baitan nazio-estatu konkretu horiek? Zergatik ez da sortu estatu bakar bat hizkuntza eta neurri batean kultura partekatzen zuen Hego Amerikan? Erantzuna klasikoa da: metropoliak banatuta-

ko administrazioaren arabera osatu dira nazio-estatu berriak.

Baina benetan interesgarria administrazio horien eraginaren azterketa da Andersonen planteamenduan. Izan ere, ez zaio heltzen egitura politiko horiek mantentzearen tesiarri (euren kabuz, esparru administratiboek ez dute lotura emozionalik sortzen). Arrazoibidea da metropoliaren antolaerak berak kolonietan bertakoen bizipenetan hesiak eta zirkuitu itxiak sortu zitue-

Kontua ez da,
Andersonen arabera,
nazionalismoak irudi
faltsu bat sortzen duela
estatu bati legitimazioa
emateko, baizik eta
komunitate batek 'nazio'
deituriko antolaera
batean imajinatzen
duela bere burua

la. Esate baterako, merkataritzari dagokionez, administrazio bakoitzak debekatua zuen beste administrazioekin traturik

izatea metropoliarekin kompetentzia ekiditeko. Ondorioz, berripaperetan, merkataritza berriak nagusi zirela hasiera batean, administrazio lokalaren eta metropoliaren informazioa soilik aterako zen. Era berean, kreoleek debekatuta zuten euren administrazio egituratik at lanpostu politiko bat eskuratzea, administrazio batean jaiotako kreoleak bere bizitzaren ibilbidea administrazioaren baitan pasa beharko zuen, kreoleentzat bereziki gordetako lanpostuak bete nahi bazituen behintzat.

Bistakoa da horrelako zirkunstantzia historikoek ezinbestean lagundu zutela aberriaren konfigurazioan. Andersonen planteamenduan, egunerokotasunak ematen du komunitatea imajinatzeko beharrezkoa dena. Ez hori bakarrik. Argudiatzen denez, komunitatea imajinatze hori bere bizitza-ibilbidetan egoera berberean dagoen norbait topatuz hasten da; orduan sortzen dira «zerk batzen gaitu?» gisako galderak. Identitate nazionalaren hastapena, halako komunitate baten pentsatzea bera, erlazonala da, beraz. Egunerokotasuneko harreman sozialek ematen diote forma baldintza historiko batzuek posible egiten dutenari.

Kontinente zaharrea komunitate imajinatuaren ereduak oihartzun nabarmena izan zuen. Amerikako independentzia prozesuak idatziz jarri zirenez gero, hura kontzeptu bilakatu zen. Europa zaharreko erreformistek eredu berriak zituzten eta haren arabera nazioak diseinatzen hasi ziren. Deskolonizazioan inkontzienteki garatu zena European egikaritu beharreko eredu bihurtu zen. Hori gauzatzeko aukera aurretik aztertu dugu, metafisikaren kritikarekin eta historiaren eta hizkuntzaren sekularizazioarekin.

Garai berean, European zehar herri-kulturen berreskurapen, asmakuntza eta bilaketa etengabea zabaldua zen ordurako. Nazionalismo etniko/zibikoan tematzen direnei gogoraraztea komeni da nola mugimendu hori European hondo kultural komuna bilatzera bideratuta dagoen Thiessenaren esanetan. Izatez, nazio kontzeptua ikerlari modernoek adieran hartu behar badugu, interes kultural horiek ez zuten proiektu

politiko nazionalistarik gordetzen, nahiz eta 'nazio' hitza bera erabili. Gerora, noski, mugimendu nazionalista guztiek hartu zituzten ikerlerro horretatik euren iruditeria osatzeko elementuak, zibikotzat dauzkagun horiek⁶ ez besteek baino gutxiago, gainera.

Dikotomietan banatzen hasiz gero, esanguratsua goa da nazionalismoak estatudunak eta estatugabeak bereiztea, begi-bistakoa baita nazioen imajinazioa ez dela berdin garrantuko kasu batean eta bestean. Halako kasuen interpretazio klasikoa badakigu: batzuk integratzaile-zibikoak dira, baina besteak baztertzatzaile-etnikoak. Batzuk bideratuta daude nazio-estatu demokratikoak osatzera, besteek horien aurka egiten dute. Baina nazio-estatuaren ideologia osatzen duten autoreak (modernistak hor sailkatuko nituzke) ere kritikapean jarriz, ohartzen gara nazionalismo etnikoaren apostoluak, erromantiko alemanek, besteak beste, ezer gutxi zutela ikusteko akademiak eman dien irudiarekin.

Iruditeria nazionala sortu eta (bir)sortzeko baliabideen aldean dago gakoa. Nazionalismo integratzaileak deitzen zaie, oro har, estatuarekin aliantza osatu duten mugimenduei. Horrela, haien eginbeharra estatuko biztanleen barne homogeneizazioa da. Herrialde kolonialetan jada sortuak zeuden zirkuituak errepikatuzko, estatuaren baliabide guztiak zituzten euren eskura. Andersonek nazionalismo ofiziala deitu duen horretan, ohikoa da hiritar burges edo funtzionario baten ibilbidea estatuaren lurraldean luze-zabal hedatzea, zentroaren inguruan bira gero eta itxiagoak eginez. Batean iparraldeko herri txiki batean administrari, hurrena hegoaldeko eskualderen bateko epaile, hiriburuan parlamentuan amaitzeko. Hiribururako erromesaldi horretan bere gisako lagunekin topatzean naziokide izatearen kontzientzia hartuko dute, beti ere komunikazioa hizkuntza nazional-estatalak bermatuz.

Estatu nazionalik ezean, ordea, inoren bizi-zirkuitua taututzen duten elementuetan lehentasunak aldatu egiten dira. Administrazioak ezarritako ibilbiderik ezean, bestelako erlazio kontzientziak ager daitezke. Agian alemanak, printzerri

txikietan politikoki sakabanatuak, teatro nazional baten esku-
tik nazio bilakatuko liratekeela esanez aurkezten digu Schiller
Azurmendik (Azurmendi 2007a, 153). Izan ere, alemaniarren
erromesaldia bide kulturaletan barrenakoa da garai horretan.
Garaiko hainbat pentsalariren bizitzak ikusita, agerikoa da
esparru administratiboek ez zutela berebiziko garrantzirik
nazio alemanaren imajinarioa sortzen ari zen *intelligentsia-
rengan*. Hölderlin Würtembergeko dukerrian jaio, besteak
beste Frankfurten zein Hanburgon lan egin eta Tübingenen
hilko da (guztiak esparru administratibo desberdinak). Fich-
te nazionalista Saxonian jaio, Varsovian (Polonian!) irakasle
lanetan aritu, Jenako unibertsitatetik ateismoagatik egotzi eta
Berlinen erbesteratuko da, bere *Diskurtsoak* handik emateko.

Alemania politikoa frantsesez mintzatzen zen bitartean,
kulturagileek euren zirkuitu propioa garatu zuten, nondik
imajinatu baitzen nazio alemana. Alemaniaren kasuak, ordea,
oraindik gehiago ilustra gaitzake. Izan ere, nazio alemanaren
imajinatze kultural hori politikoki egitura inperialaren baitan
egingo da. Fichtek estatu aleman bakarraren arbuio esplizi-
tua, gorago aipatua, estatu aniztasunak askatasuna bermatzen
duelakoan egiten du, adibidez. Nazio-estatu alemana Fichte
hil eta mende erdira osatuko da, integrazio prozesu tipiko
batean, *à la français*, Prusiak, zentro aurreratu moduan,
periferietan *de facto* zuen eragina (*Zollverein*-aren antzeko
egiturekin, adibidez) nazioarteko estandarretara egokitzean.
Integrazio horren subjektua bera ere, gainera, ez da Fichtek
imajinatutako Alemania bera izango, ordurako 'Alemania
Handiaren' bidea baztertuta baitago.

Ondoriozta daiteke, beraz, nazioa komunitate imajinatu
politikotzat ulertzen badugu, 1) imajinatze hori bide ezber-
dinetatik iritsiko dela eta 2) politikotasunak ez duela zertan
ekarri nahitaezko estatu eredu jakin bat, ikusi berri dugu-
nez esparru administratiboen eragina (nabarmena beste
alde batetik) ezin baita beste faktoreen gainetik lehenetsi.
Hizkuntzek eta esparru administratiboek, politikak eta kul-
turak, nazioak imajinatze elementuak eskaintzen dituzte;

imaginatu, naziokide potentzialek diskurtsiboki imajinatzen dituzte zirkunstantzia historikoen arabera. Hain zuzen, horrexegatik dira nazioak kontingenteak bezain errealak, sortu eta birsortu egiten direlako. Ezaugarri horretatik euren faltsutasuna ondorioztatzeak ez du zentzurik, Andersonek salatzen duen moduan (1991, 6).

Nolanahi ere, nazio imajinatu horiek gehienek aurrez aipatutako eredia jarraitu zutela azpimarratu behar da. Estatu egitura berriak sortzerakoan nazio-estatuak izan zen hartutako bidea. Hori historiaren logika saihestezinak egin zuen edo

Sortu eta birsortu egiten direlako dira nazioak kontingenteak bezain errealak. Hortik euren faltsutasuna ondorioztatzeak ez du zentzurik, Andersonen arabera

gertaera historikoen eta botere erlazioen emaitza izan zen, beste ikerketa baten lana da. Egonkortutako estatuetan, ordea, bide horrek ez zuen arrakasta gehiegirik izan, kontuan izanda XIX. mendean zehar Europako potentzia handienek (Habsburgotar Inperioa, Britainiar Inperioa, Errusia...) euren burua nazioanitz gisara ulertzen zutela eta hala jarraitu

zutela, harik eta Lehen Mundu Gerraren irabazleek euren 'nazionalitateen printzipioak' ezarraraztera behartu zituzten arte. Nazio-estatuaren ereduak sortu zituen eraginak aztertzea izango da hurrengo atalaren helburua.

Nazio-estatuetakoin subordinatuak

Izan estatuaren mugen baitako nazionalismo integratzailea, boteregune sakabanatuak batzekoa edo 'periferia' (probintzia) baten nazionalismo independentista... guztiak nazio-estatuaren formapean pentsatu izan dira orain arte. XIX. mendeko nazionalismoetan hasi, XX.eko Afrikako eta Asiako deskolonizazio prozesuetan jarrai eta mende amaierako azken olatu postsobietarrarekin amaitu, nazio-estatu eredia ezarri

zaie sortu berri diren estatuei. Horrek ondorio jakin batzuk izan ditu munduaren antolamendu politikoa ezartzerakoan.

Gurean arraskasta berezia izan duen gai batekin hasteko: nazionalismoa erlijioaren ideiarekin uztartuta maiz ikusi ohi dugu, beti ere borrokalari nazionalista fanatiko erlijiosoarekin alderatuz estatu razional txit laiko baten kontrako gurtzadan. Gutxiago aztertu izan da, ordea, Joxe Azurmendik behin baino gehiagotan aditzera eman duen ideia, hots, estatu moderno razionalaren (nazio-estatuaren) kutsu erlijioso edo belarria gehixeago berotzen digun konstituzionalismo teologikoa. Azken batean, gaur egungo nazio-estatuak euren lurraldean nazioaren ideia konstituzioan errebelatutako egia gisara aurkezten badute (hortik nazioak nazionalismoak sortzen dituela), errealtatearen argazki posible bat ezartzeko izaten da. Eztabaida liteke nazioaren baitako ohitura ezberdinez, Ama Birjina gurtzeko erritu desberdinak eztabaida daitezkeen bezala; heresiak, ordea, Ama Birjinaren oximoron ontologikoa edo egungo nazio-estatuaren hautaketa librea, esparru publikotik erauzten (saiatzen) dira konstituzionalista ez-nazionalistak.

Izan ere, estatuak helburu klasikoa bortxaren monopolio normalizatua duen bezala, nazio-estatuak bigarren bat gehitzen dio bere jomugari: naziotasunaren monopolio naturalizatua. Nazioa ez baita, ikerlari modernista gehienek aurkezten duten eran, historiaren joanean daragien parametro estruktural bat. Gellnerren atsekaberako, nazio-estatuetakoa ez da hezkuntza tekniko-instruktiboa (bakarrik), lehen industria gizarteko langileak eta orain informazioaren aroko prekarioak sortzeko. Nazioaren ideiak ingurune hurbilenekotik hasi eta gizadi osoa taxutzen dizu kontziente ala inkontzienteki; bizi duzun nazioak egin ditzakezun bizi aukerak eta gara ditzakezun proiektuak aurkezten dizkizu. Egungo nazionalismo postmodernoa, jakina da, edonor izan liteke *punk-rock* kaliforniarra atsegin duen *ciudadano (español) de un lugar llamado mundo*. Hori bai, *Loreak* filmak ezin du, nahita ere (ez du zertan nahi izan behar, baina), euskaldun

ez-espainoltzat aurkeztu bere burua; nola eta ez duen bere izena «jarrera horrek XIX. mendeko nazionalismoaren kutsuak ditu» edo antzekoekin belztuta ikusi nahi.

Horren arrazoiak zein izan litezkeen modu askotan ebatzi izan da. Ez dira gutxi gaur egungo 'gizartearen' antolaera sahiestezintzat hartzen dutenak. Are, batzuek, berak arazo identitariorik ez duela eta haien bidea (asimilazioarena) erakusten dizute irtenbide berri-berritzailea bailitzan. Baina hemen bestelako irakurketa bat egin nahi diogu arazoari. Izan ere, ikusten da nola nazioaren irudikapenaren esparrua publikotik estatalera pasa den. Hastapen zoro erromantiko haietan, nazioa naziokideek (eta bertaratutako atzerritarren topikoek) osatzen bazuten, orain estatuei delegatu zaie lan hori. Esan nahi da, nazioa bertan parte hartu nahi duten eta *de facto* hartzen dutenen *agoran* erabakitzetik (Grezia, grekoek kreatua eta grekoen kreatzaile), estatuak baimendutako eremuetan aurrez adostutakoa antzeztera pasa gara. Beste behin: politikariek (intelektual, kazetari, militante eta kultur-gileekin batera) nazioa sortzen bazuten, orain euren kargu instituzionalak dira nazioaren birsortzea bermatzen dutenak.

Michael Billigek landu du nazioaren birsortze hori estatu egituren esku dagoenean gertatzen dena, *nazionalismo banalaren* teoriarekin (Billig 1999). Hasteko, naziogintza ikusezin bilakatzen du. Jai nazionalak eta ospakizun handiak egun seinalatuetarako gordez eta bertan parte hartzea norberaren aukeren menpe utziz, naziogintza eredu horrek ezkutatu egiten du eguneroko nazioaren *flagging*-a. Estatuaren identitate nazionala auzikatua den lekuetan soilik egiten da ikusgarri eraikin publikoetan jarritako banderek duten esanahi ezkutu. Ondorioz, nazionalismoaren mamua estatuaren antolamendu nazionala aldatu nahi dutenen teiltura botatzen da.

Bigarren buelta batean, ordea, eragina sakonagoa da. Billigek nazio-estatuaren ideologiaren hedapenean Amerikako Estatu Batuen rola aztertzen du, batez ere Sobietar Batasuna erori osteko gerretan. Horrela, Golkoko Gerra munduko ordena berria, nazio-estatu liberalena, marko politiko

berri gisara ezartzeko saiakeratzat hartzen da. Gerra horiek, AEBen hegemonia politikoa bermatzeaz gain, haren anto-laera politikoa politikarako marko diskurtsibo bakartzat ezartzera bideratuta zeuden. Politikoki zilegi diren aukerak eta onartezinak direnak bereizten dira horrela.

Are gehiago, eredu hori jarraitzen ez dutenak razionalitate politikotik at geratzen dira. Kasurik onenean atzerakoi bilakatuko dira eta paternalismo errukitsu batekin hitz egingo zaie, *oraindik* nazio-estatu liberalaren fasean sartu ez direlako edo idealismo gauzaezin batean dabiltzalako. Okerrenean bonbardaketa metonimiko batzuk jasango ditu ‘nazioak’; aldiz, irrazional menderakaitz horiek gure gizartean baldin daude, deshumanizatuak izango dira, haien aurkako atxiloketak, torturak eta hilketak demokraziaren (nazio-estatuaren) defentsa bilakaturik (Azurmendi 2012).

Pentsamendu horren atzean tranpa beldurgarria dago. Nazionalismoaren hastapenetan demokrazia ideal bat zen, estatu autoritario eta despotikoak herritarrengana gerturatzeko helburuarekin jaio zen. Bi menderen ostean, ideala egitura konkretu bilakatu da, botere hegemonikoak taxututako estatuen antolaeraren ideia zehatz bat. Hau da: hasieran demokrazia zen ideal finkoa eta estatuak bitarteko kontingenteak, moldagarriak eta aldagarriak. Orain, demokrazia tokian tokikoa da (EBk ez du espazio demokratikorik sortu) eta ideal politikoa nazio-estatu egonkor bat da, nahi bada kulturantz, progresista eta harmoniatsua, baina bat eta bakarra.

Nazionalismo banalak nazio-estatuaren ideologia hori birsortzen du gizartean, egunerokotasunaren isilean. Klise politikoak naturalizatuz doaz, beti besteena den nazionalismoa *patriotismoaren* itxurapean normalizatzen dugu. Patriotismoaren ukoa bera litzatekeen munduko hiritartasunak ez du

Michael Billigek landu du nazioaren birsortzea estatu egituren esku dagoenean gertatzen dena, *nazionalismo banalaren* teoriarekin

nazionalismo banala indartu besterik egiten, hiritartasuna estatuak besterik ez baitute ematen. Hain dugu barneratuta pentsamendu nazionalista, ezen ia ezinezko baitugu mundua nazio-estaturik gabe irudikatzea. Billigek adibide eder bat ematen digu zera adieraztean, soziologian lantzen den 'gizarte' ustez neutroa, egiaz, nazio-estatuaren mugekin bat datorren jende multzoa dela.⁷ Pentsa: liberalismoaren has-tapenetan demokrazia *gizadiaren* ideala bazen, orain *gizarte* demokratiko liberalez (partikularrak!) mintzatzen gara.

Munduaren antolaera horrek ondorio nabarmenak ditu. Horietan garrantzitsuenetakoa subalternoak sortzea litzateke. Jule Goikoetxearen hitzetan, «botere hegemonikora iritsi ezin daitezkeen horiek dira subalternoak» (Goikoetxea 2015, 78). Nazioaren birprodukzioan autonomoki parte hartu ezin dutenez, nazioaren imajinariotik kanpo daude. Esaterako, nazio-estatu eta sistema patriarkala jaiotzatik eskutik emanda doazenez, emakumeek ezin dute nazio barruko euren irudia nahieran eratu. Aitzitik, emakumeen eginbehar nazionala nazioari umeak ematea da. Berdin gertatzen da indiar eta aborigenekin. Nazioaren iruditeria kreoleek osatu bazuten, bertakoen parte hartzea kreole horien borondatearen menpe zegoen.

Orokorrean, nazio-estatuak ezarritakoaren arabekoak ez direnak subalterno izango dira. Urtero-urtero tantaka-tantaka iristen (edo hiltzen) zaizkigun etorkinek ere subalterno izaera dute ezinbestean. Baina baita, nazio-estatuan bertan jaio arren, onartuak ez diren bizi-ereduak dituzten homosexual, emagalduek eta abarrek ere. Horiek guztiak nazioaren birprodukzioarako eremutik at daude. Gelditzen zaizkien irtenbideek antz handia dute aurreko atalean aipatu ditugun integrazioarekin eta sezesioarekin.

Subalternoak bizi diren nazio-estatuan integratzen saia daitezke. Noski, horrek ez du esan nahi euren izaera guztiz erantzi eta indarrean dagoen nazionala hartu behar dutenik. Integrazio prozesuan nazio-estatu bultza dezakete haren iruditerian lekua egitera, eta, bistakoa da, talde gehien jarrera

ohikoa da. Izan ere, jende subalternoak ez du identitate esklusiboki subalternoa. Estatuko nazio hegemonikoa bere duten gay neoliberalak daude, esaterako. Halakoei errazago zaie euren bizi-aukeren integrazioa bigarren irtenbidea baino. Horrek, ordea, nazio-estatuaren esku uzten du subalternoen kudeaketa. Horregatik, hegemoniarekin guztiz hautsi dezakeen bidea bigarrena litzateke.

Izan ere, bigarren irtenbidea estatu propio baten bila abiatzea da. Kreoleek, metropoliaren subordinatu izateari uzteko, estatu propioa sortzea deliberatu zuten. Berdin, ikusi dugu estatu handietako hainbat minoriak euren estatu propioa eskuratu zutela. Horrela, estatugintza berri bat izan daiteke aurrez subalternoak zirenak hegemoniara eraman ditzakeena. Nolanahi ere, ez da ahaztu behar egungo nazio-estaturik boteretsuenetako batzuk, euren baitan gizarte-arrakala itzelak dituztenak, subalternoz osatutako koloniak zirela, AEBak kasu. Horregatik, azken urteetako fokua estatugintza horren nolakotasunak zehazten jarri da.

Naziogintza berria estatugintza berrian?

Estatu berri bat eraiki behar dugu orduan, ados. Bere horretan ez da gauza berria, hamarkadaro munduan estatuak sortzen eta desegiten ari baitira. Eginbeharra argi dago, independentziaren aldeko jende multzo nabarmen handia bildu eta bideari konprometitu. Korapiloa ere identifikatua dugu honez gero, ze estatu mota nahi dugun galdetzen ari bagara. Berriro Jule Goikoetxeari helduz, estatugintza proiektu on baten oinarritzko ezaugarria definiturik dugu:

Zein diferentzia sustatuko dira eta zein neutralizatu euskal estatugintzan? Demos orok uzten du kanpo beti zerbait-norbait; helburua, beraz, esklusio mekanismoak identifikatu eta kontrolatzea da ahalik eta esklusio murriztena edo eragingarriena egiteko ahalik eta biolentzia txikienarekin (Goikoetxea 2015, 81).

Kontuan hartzekoa da esaldia (geroago itzuliko gara berriro), planteamendu idealak errealtzat aurkeztu nahi ez badira.

Orain arte egungo estatu eredu zabalduenaren sorrera, historia eta interpretazioak landu baditugu, eskusio mekanismo nagusi bat bistaratzeko izan da: estatuaren eta nazio baten aliantzari esker, imajina daitezkeen nazio guztietatik bat goratzen da nazio-estatuan. Ondorioz, nazio horretan parterik ez dutenek euren burua kanporatua ikusten dute estatuaren oinarri-oinarrizko zimendutik. Horretarako, nazio-estatuak eskura dauzkan baliabideak erabiltzen ditu: historiaren atzera begirako irakurketa eta nazionalismo banala, bistakoagoak diren bortxa politikoa edo militarra ez aipatzearren.

Daniele Conversik nazionalismo modernoaren laburpen eder bat dauka esaldi bakarrean: «Nazionalismoa estatuaren eta kulturaren arteko ezkontzaren kumea da, eta zeremonia modernitatearen aldarean egin zen» (Conversi 2012, 14). Ikuspegi modernistan, nazioa ezkontza horretatik sortzen den ondorengo da. Ez dugu orain artekoa errepikatu beste-

rik egin, baina lotura horren bi eragin nabarmendu nahi dira bereziki.

Bata kulturen eta, ondorioz, hizkuntzen mugaketa da. Ordura arte kulturak antolaera politikoaz landa lurgainean barreiatu bazeuden, nazionalismo modernoak kulturei estatuen itxiturak jarri zizkien, horrela kulturak nazio-estatu berriaren jabetza pribatu bilakatu. Are gehiago, ordura arte historiaren soka luzeak

kultura desberdinak han-hemenka nahastu bazituen, orduraz geroztik historiaren *anomalía* izango da 'estatu bat – nazio bat' binomioa oztopatzen duen guztia.

Horrez gain, ordea, kulturaren balioespen iturria bera ere aldatu egingo da. Prestigidun kultura klasikoa (eskolastiko edo greko-erromatarra) izatetik herri kulturetara aldatuko da.

Estatuaren eta nazio baten aliantzari esker, imajina daitezkeen nazio guztietatik bat goratzen da nazio-estatuan. Ondorioz, nazio horretan parterik ez dutenek euren burua kanporatua ikusten dute estatutik

Hor, ordea, bidebanatze bat ikusi behar da: izan ere, tradizio batek herri xehearen kultura berez balioesten duen bitartean, besteak nazio-estatuak hautatutako nazioaren kulturari aitortuko dio garrantzia. Beste era batera esateko: kasu batean kultura guztien berezko balio-berdintasuna azpimarratzen da (hortik kultura naturalaren ideia), bestean estatuak ematen dio balioa eta sona kulturari. Esan gabe doa, ordea, estatuak bere eskakizunen arabera (administrazioarenak, gizarte industrialarenak, patriarkatuarenak...) babestuko dituela kulturak.

Horrela, beraz, tradizio anglosaxoitik edaten duen teoria modernistarentzat, kultura nazionala gizarte industrialak (egun postindustrialak) dituen *ezagutza* eskakizunak asetzen dituen hori da. Estatuak kulturaren beharra bai, baina kulturak estatuarena ere bai, hura irauteko edo ez irauteko neurria den heinean. Nazioaren ikuspegi horretan, estatua eta kultura bat eginda daude guztiz.

Ilustrazio alemanetik beretik, ordea, ikuspegi horren kritika sakona burutu zen. Esaterako, Herderrek estatuari zion herra, hein handi batean, estatuak kulturaren gainean zuen kontrol horregatik zela esan dezakegu. Beste tradizio horretan, kulturak estatuaren funtzionamendu egokirako ezagutza multzoa baino askoz gehiago esan nahi du: belaunaldiz belaunaldi hiztun talde jarraitu batek sortu duen objektu sinbolikoen multzoa da kultura, norbanakoak handik edukiak hartu eta eraldatuz objektu sinboliko berriak sortzen dituena, kreaio prozesu bakoitzean bizipen pertsonal eta sozialak txertatuz. Tradizio horretan nazioa estatuari nahitaez lotutako zerbait ez, baina kultura hori jaso eta birsortzen duen subjektua da. Noski, subjektu hori ez da zertan nazio-estatu bakarrean hezurmamitu.

Bakarren bat ernegatu aurretik, aitortuko dugu azaltzen saiatu garen ideia horrek lotura duela *Volksgeist* termino gaitzulertu bezain erdeinatuarekin. Adibide ximple bat jarriko dugu, beraz, kontua ez gehiegi dramatizatzeke. 2015ean Nafarroako Foru Erkidegoan UPNren gobernuaren ordezkari euskal munduarekiko sinpatia apur bat handiagoa erakutsi

duen talde batek hartu du agintea. *Gara-Naiz* hedabideak, aldaketa horren argitan, irakurleei euren erredakzioko eztabaida baten ebazpena helarazi zien. Ordura arte Nafarroako presidentea izan zena, Uxue Barkosek kargua hartzarekin batera, Nafarroako lehendakari deitzeko asmoa azaldu zuen (*Berria*-k beste hainbeste egin du, oker ez banago). Hau da, aurrerantzean Euskal Herriak, euskal nazio kulturalak,⁸ bi lehendakari⁹ izango dituela erabaki zuten. Aukera horrek, ordea, ez dakar instituzio politikoetan inongo aldaketarik. Aldaketa sinboliko hutsa da, *izpirituala*, horren sinbolikotasuna uler dezaketenek osatutako subjektuak parte hartzen duena, zuzenean ez bada zeharka. Bada:

Gure fantasmak uxatze aldera, Marx gaztearen pasarte bat, non ere Volksgeista aipatzen baitu, lagungarri izan dakiguke ideia bat egiteko, nola moduz ulertzen zen benetan Alemanian adigai hori, laguninguru hegeldarreen adibidez: hor ikusten duzu, zer eta prentsa libreak deritzola mutilak Volksgeista! (Azurmendi 2007b, 60).

(Pentsatzekoa da prentsa librea boterearekin –estatuarekin– bat egiten ez duena dela XIX.eko Alemanian ere.) *Gara-Naiz* eta *Berria*-ren erabakiak nazio euskaldunetan norbere burua ulertzeko aldaketaren berri ematen du, estatuarekin duen erlazioa ulertzeko modua barnebiltzen duena orobat.

Volksgeist-aren –azken finean, nazioaren– ikuspegi hori, ordea, aspaldi geratu zen bazterrean. Nazioa eta estatua ulertzeko eredu hegemonikoan, nazio-estatuaren identitate nazionala ere delegatu egiten zaio estatuari. Estatua da hiritartasuna ematearekin batera norbanakoari naziotasuna ematen diona. Nazio-estatuak, nazioaren jabetza pribatua baitu, erabakitzen du nor den ‘espainola’, nor den ‘vasco en tanto que español’, baita nor ez den espainola ere. Madrilen argudiobideetako bat kataluniar ‘nazionalisten’ aurka da esatea Kataluniako espainiarrak espainol izateari uztera behartu nahi dituztela. Horrek, ordea, espainiar estatuaren izaera nazionalista (eta haren nazionalismo banala) soilik jartzen du begi-bistan. Izan ere, Katalunia independente batean inork bere naziotasuna galduko lukeela iradokitzeak ez du ez hanka eta ez bururik.

Izatekotan hiritartasuna da galduko luketena, beste egitura administratibo baten baitan geratuko liratekeelako (eta hori ere zalantzazkoa da gaur egun). Inolaz ere gertatuko ez dena etorkin andaluziarren semeak bere erreferentzia kultural espainiarrak galtzea izango da, eta hiritar espainola zenean adinako gaitasuna izango du nazio espainolaren parte izateko, non eta ez duen bere espainoltasunaren kontzientziarik galtzen, dela borondatez, dela kataluniar estatu berriaren jarrera homogeneizatzaile suharrarengatik.

Artikuluaren lehen bi zatiak ikusita, gaur egun jaiotzen den estatu berriak azken 200 urteetako eredia ez errepikatzea nahiko genuke. Hala, idealki, prozesu independentistak nazio-estatu beharrean *estatu-ez-nazionalista* bat sortzea litzateke desiragarriena. Dena dela, jakitun gara estatu batek nazio baten gaineko jabetza pribaturik izango ez balu ere, bere eskusio mekanismoek martxan jarraituko luketela (oroitu Jule Goikoetxearen aipua atalaren hasieran). Arrazoi ideologikoak baztertu eta praktikotasunagatik bakarrik ere munduko hizkuntza jakin batzuk hartzen baditu, gainontzekoetan mintzatzen direnak desabantaila izango dute hizkuntza hautatuen aurrean. Nolanahi ere, estatugintzaren nahitaezko osagaietatik nazioA (hizkuntza nazionalA) kentzea ez da ahuntzaren gauerdiko eztula nazio-estatuen ideologiarekin amaitu nahi dugunontzat.

Gure artean ideologia horren kritika eta alternatiben eztabaida pil-pilean dago, hain zuzen, independentzia z gogoetatzen dutenen artean. Esana baita esku artean dugun erroka nagusia prozesu independentista edukiz janztea dela, zentzu horretan egin den proposamenetako bat da euskarak, azken hamarkadetako diskurtso independentista nazionalki artikulatu duen aldagaiak,

Estatugintzaren
nahitaezko osagaietatik
nazioA (hizkuntza
nazionalA) kentzea ez da
ahuntzaren gauerdiko
eztula nazio-estatuen
ideologiarekin amaitu
nahi dugunontzat

hizkuntza nazional izatetik estatu hizkuntza izatera igaro behar duela (Apaolaza 2015). Horrela, estatuaren legitimazio-bide klasikoa (nazioa) baztertu eta *demos* erabakitzailea jarriko litzateke ordainetan, norbanakoz osatua bakoitza bere estatu berriaren aldeko edo kontrako argumentazio propioarekin (*vs* arrazoiketa nazionalista unibokoa: «nazio bat gara eta, ondorioz, estatua zor zaigu»).

Zentzu horretan, euskara estatuaren hizkuntzatzat agertzea (ziurrenik gaztelera eta frantsesa bezalaxe) ezinbestekoa delako arrazoiketa onartuta, kezka bat datorkidala aitortu behar dut. Izan ere, euskararen estaturatzearekin batera, euskaldunen identitatearen delegazioa gerta daitekeela iruditzen zait. Hau da, iruditzen zait ez dela arrazoirik gabea pentsatzea posible dela estatu berri horrek euskara, euskal kultura, 'izpiritua', moldatu eta bere nazionalismo banalaren parte egitea.

Horregatik, gure hizkuntzaren-kulturaren ze alderdi estatutatuko den gogoetatzea ezinbestekoa iruditzen zait. Burugabea da estatuko administrazioak euskal kultura (zentzu anglosaxoian, jakintzaren zentzuan) bereganatu behar duenik ukatzea, baina euskal nazio kulturala autonomoa izateak soilik bermatzen du sortutako estatuak euskaldun izateko moduak ez agortzea. Hau da: pairatzen dugun nazio-estatuak gure (Euskal Herriko hiritarren) politikak oztopa ez ditzan, bertan erabakitzearen aldeko subjektu bat autoeratu (nahi) da 'erabakitzeko eskubidearen' edo independentziaren inguruan (Gure Esku Dago, Independentistak sarea...); era berean, oraingo edo etorkizuneko inongo estatuk bere baitan bizi diren hiritarren nazioak bereganatu-kudeatu-kontrolatu ez ditzan, naziokideek autonomoki antolatu beharko dute.

Orokorrean esanda, estatu berri bat sortu ostean, haren aurrean bi jarrera izan ditzakegu: prozesu independentista burura eramane duen estatugintza ez nazionalistak, behin estatu-egiturak osatuta, nazio-estatuaren bidea hartuko ez duela fidatu gaitezke; edo norberak, estatuari lekurik utzi gabe, hartu bere nazioaren hauspotzean parte, beharrezkoa bada instituzio nazional ez estatalak autoeratu. Azken

horrek hainbat arrisku ditu: nondik eskuratu lehen estatuak bermatzen zituen baliabideak, nola ziurtatu herri gogo horren indarra itzaliko ez dela... Ordainetan, ordea, estatuaren diskurtso posible guztien aurrean autonomia irabazten da.

Edozein estatuk duen joera berezko horri aurre egiteko norbere nazioaren autoerakuntzan kontzienteki parte hartzea bezalakorik ez dago, naziokide izateko modu desberdinak errebindikatuz naziokideen sorlekuaren despit. Estatuari ezinbestean delegatu beharko zaio zergen kontrola, haren legeak indarrean dauden espazioan sortu/bizi bagara. Nazioaren birprodukzioaren ardura, ordea, naziokide bakoitzarekin lekualdatzen da. Izan ere, 'sorlekua' norbera sortu den lekua izateaz gain, norberak sortzen duen lekua ere izan daiteke. Badakigulako, jakin, behelaino arteko moroek ere naziogintzan maisuki parte har dezaketela, estatugintza prozesuaz landa. 🐞

Oharrak

1. Artikulu hau 2015eko azaroaren 19an *Politikaren itzulera? Analisi kritiko-politikoaren III. kongresuan* aurkeztutako komunikazio batean oinarritzen da.
Lan hau EHUko Euskararen arloko Errektoreordetzak babestutako doktore tesi baten baitan egin da, 'Gizartea, Politika eta Kultura' programaren barruan.
2. Sakonduko ez bada ere, idatzita utzi nahi da Kedouriek subjektu kantiarraren eta indibiduo konkretuaren artean egiten duen nahasketa. Izan ere, Kanten subjektua gizaki guztientzat berdina den hori adierazteko asmakuntza (zentzurik positiboenean) da, eta, ondorioz, handik eratortzen den legea unibertetsala izango da, ezinbestean indibiduo guztiek kategorikoki obeditu beharrekoa ondo jokatzekotan. Kedouriek iradokitzen duen zentzu liberal hori hainbeste arbuiatzen duen erromantizismoan bilatu beharko litzateke, erreparatu batzuekin bada ere.
3. Gazte ero horien balizko burugabekeriak erlatibizatzeke, egokia iruditzen zaigu Stefan Zweigen memorietan (Zweig 2015) «Viena Gaztea» nola aipatzen den irakurtzeko gomendatzea. Bertan, gazteria austriarrak ez du Kedourieren nazionalismorik ageri, baina Zweigek ez du lotsarik bertako kulturgileei zieten mirespena eta helduen aurrean defendatzen zuten arte, poesia eta filosofia berria aldarrikatzeko.
4. Italia batua Mazzinik sartu ahal izan zuen jendearen iruditerian, politikoki gauzatu Sardiniako Koroak egin zuen, batik bat.
5. Gellnerren teorian halabeharrezkotasunak dituen inplikazio filosofikoak ez dira nolanahikoak. Ze beharrezkotasun mota dago jokoan? Gizarte zientzietan onargarria al da beharrezkotasun hori? Meadwellek azken urteetan inplikazio horren arriskuak landu ditu (Meadwell 2012, 2014, 2015).
6. Asterixen mitoa 1828an idatzia aurki daiteke Frantziaren arima galiarra, herritarra, azpimarratzeko monarkiaren eta Elizaren aurrean. Hala, bada, mito nazionalistaren adibide tipiko bat «errepublikanismo frantses ideologikoaren bandera bezalakoa ageri zaigu» (Azurmendi 2011, 124).
7. Horrek adieraz lezake Gaindegiaren lanaren gogorra Euskal Herriaren lurralde guztiak aintzat hartzen dituen datu-base parekatu bat osatzeko.
8. 'Kultural' epitetoak ez dio inongo eraginkortasun edo pisurik kendu nahi (zenbaiten Euskal Herria errealitate kulturala dela diotenean bezala); soil-soilik azpimarratu nahi da lan osoan zehar nazio politikoaren, nazio-estatuari lotuta doanaren beste zerbait dela imajinatzen dugun Euskal Herri hori.

9. Lehendakari kargua euskal nazio kulturalerako kideei (euskaldunei) soilik ez dagokiela ondo dakigu; izan ere, euren burua Espainiarekin zein Nafarroarekin soilik identifikatzen dutenen buruzagi politikoak ere izan badira. Hemen, ordea, euskal nazio kulturalak lehendakari-tzat biak hartu izana da azpimarratu nahi duguna.

Bibliografia

- Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities*. Verso, Londres.
- Apaolaza, Unai (2015): 'Nazio hizkuntza izateari utzi estatu hizkuntza izan ahal izateko', *Jakin* 208, 51-64.
- Azurmendi, Joxe (2007a): *Humboldt. Hizkuntza eta pentsamendua*. UEU, Bilbo.
- (2007b): *Volkgeist*. Elkar, Donostia.
- (2011): 'Historia ez da ikusten, asmatu egiten da', in Kepa Korta eta Jesus Mari Larrazabal (argk.): *Gogoz, hitzez eta egitez. Pello Huiziri eskainitako lanak*. EHU, Bilbo, 121-148.
- (2012): *Barkamena, kondena, tortura*. Elkar, Donostia.
- (2014): *Historia, arraza, nazioa*. Elkar, Donostia.
- Billig, Michael (1999): *Banal Nationalism*. Sage, Londres.
- Conversi, Daniele (2012): 'Modernism and Nationalism', *Journal of Political Ideologies* 17/1, 13-34.
- Gellner, Ernest (2009): *Nazioak eta nazionalismoa*. Klasikoak, Bilbo.
- Goikoetxea, Jule (2015): 'Euskara, estatua eta feminismoa', *Jakin* 208, 77-89.
- Hobsbawm, Eric (1997): *Naciones y nacionalismo desde 1780*. Crítica, Bartzelona.
- Kedourie, Ellie (1966): *Nationalism*. Hutchinson, Londres.
- Meadwell, Hudson (2012): 'Nationalism chez Gellner', *Nations and Nationalism* 18/4, 563-582.
- (2014): 'Gellner Redux?', *Nations and Nationalism* 20/1, 18-36.
- (2015): 'Philosophic History and Common Culture in Gellner's Theory of Nationalism' *Nations and Nationalism* 21/2, 270-288.
- Thiesse, Anne-Marie (2010): *La creación de las identidades nacionales*. Ézaro, Madril.
- Zweig, Stefan (2015): *El mundo de ayer. Memorias de un europeo*. Acantilado, Bartzelona.